

Prof. zw. dr hab. Tadeusz Stegner

Gdynia, 24 03 2023 r.

Instytut Historii

Uniwersytet Gdański.

Recenzja dorobku naukowo-badawczego i organizacyjnego doktora Kamila Śmiechowskiego w związku z postępowaniem w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia

1. Podstawa sporządzenia recenzji

W związku z uchwałą nr DRKN.Z1.400.70.2022 Rady Dyscypliny Naukowej Historia Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 22 grudnia 2022 r. powołującą mnie jako recenzenta do komisji habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania dr Kamilowi Śmiechowskiemu stopnia doktora habilitowanego przedstawiam recenzję, o której mowa w art.221 ust.8 Ustawy z 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. (jednolity tekst ustawy Dz. U. 2021 poz. 478)

2. Sylwetka habilitanta.

Droga naukowa doktora Kamila Śmiechowskiego związana jest z Uniwersytetem Łódzkim, na którym uzyskał dwa pierwsze stopnie naukowe: magistra w 2009 r i w 2013 r. doktora na podstawie pracy: Oblicze społeczno-ideowe „Gońca Łódzkiego”, „Kuriera Łódzkiego” i „Nowego Kuriera Łódzkiego” w latach 1898-1914, promotor. prof. Jarosław Kita. Z uczelnią tą związany też jest zawodowo od momentu zatrudnienia w 2015 r. na stanowisku adiunkta w Katedrze Historii Polski XIX wieku. Pracuje też w od 2015 r. w Interdyscyplinarnym Centrum Studiów Miejskich Uniwersytetu Łódzkiego jako specjalista.

3. Ocena dorobku naukowego.

Dorobek naukowy habilitanta jest bogaty i różnorodny. Składają się na niego trzy monografie, trzy książki których jest współautorem i jeden wybór tekstów „Sprawy miejskie. Dyskurs miejski w Królestwie Polskim 1905-1915. Wybór tekstów”, Łódź 2020, będący niejako uzupełnieniem rozprawy habilitacyjnej. Jeszcze przed

uzyskaniem stopnia doktora opublikował badawczo wartościową książkę na temat postrzegania Łodzi przez prasę warszawską : „Z perspektywy stolicy. Łódź okiem warszawskich tygodników społeczno-kulturalnych (1881-1905)”, Łódź 2012.

Rozdziałów w monografiach naukowych ma w swoim dorobku piętnaście, artykułów w czasopismach naukowych czternaście, w tym sześć w języku angielskim, zamieszczanych w czasopismach zagranicznych jak i krajowych, mających znaczącą pozycję jak „Acta Poloniae Historica”, „Przegląd Nauk Historycznych”, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”. Są też wydawnictwa regionalne jak: „Studia Podlaskie”. Jest też redaktorem tomu studiów, „Przeszłość, terażniejszość i przyszłość Łodzi”, Łódź 2022. Zamieścił też tam swój tekst. Artykułów recenzyjnych i recenzji mamy piętnaście, z tego 11 w internecie. Napisał też kilkanaście artykułów popularno-naukowych, z tego sześć w „Kronice Miasta Łodzi”, reszta w internecie.

Udziela się aktywnie w życiu naukowym. W ciągu ostatnich lat brał udział w dwudziestu konferencjach naukowych krajowych i jedenastu zagranicznych, gdzie wygłaszał referaty w języku angielskim, niemieckim. Najczęściej są to miasta niemieckie, ale także Wilno, Lwów, Paryż, Malaga, Zagrzeb, Amsterdam, Antwerpia. Wystąpienia K. Śmiechowskiego z reguły następnie ukazywały się drukiem. W celach badawczych przebywał we Lwowie i w Amsterdamie. Aktywność godna pochwały. Zwraca uwagę fakt, że zdecydowana większość publikacji K. Śmiechowskiego ukazała się po uzyskanie przez niego stopnia doktora w 2013 r. .

K. Śmiechowski jest też beneficjentem wielu grantów, co w obecnych czasach, nie wiem czy słusznie, szczególnie się liczy. Był kierownikiem i jedynym wykonawcą projektu badawczego „Kwestia miejska u progu nowoczesności Dyskusja o przyszłości miast w Królestwie Polskim w latach 1905-1914”, realizowanym w latach 2015-2018. Jego rezultatem są dwie monografie: rozprawa habilitacyjna i wybór tekstów. Wspomniane wcześniej. Był jednym z wykonawców grantu, realizowanym wraz z socjologami w latach 2012-2016, „Cztery dyskursy o nowoczesności: modernizm peryferii na przykładzie Łodzi (XIX i XX wiek). W ramach projektu badawczego powstała monografia w języku angielskim i polskim „Z bawełny i dymu. Miasto przemysłowe i dyskursy asynchronicznej nowoczesności 1897-1914”. Ta pozycja doczekała się pozytywnych recenzji w znaczących anglojęzycznych czasopismach. Z innych projektów badawczych, w których uczestniczył Kamil Śmiechowski należałoby wymienić „Fotografie robotników XIX i XX wieku”, oraz realizowane w Instytucie Historii PAN w Warszawie: „Historia pojęć społeczno-politycznych w Polsce XVIII-

XX wieku” i „Polskie pojęcia społeczno-polityczne XIX i XX wieku”. W publikacjach związanych z tymi projektami znalazły się artykuły habilitanta. Należy podkreślić, że w swoich pracach badawczych K. Śmiechowski nie ogranicza się tylko do działań w swojej macierzystej uczelni, ale aktywnie współpracuje z wieloma ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą.

Problematyka badawcza oscyluje wokół kwestii miejskich w dobie przemian cywilizacyjnych od XIX do niemal współczesności np., „Robotnicza przeszłość Łodzi a współczesna tożsamość miasta”. Zdecydowana większość tekstów naukowych habilitanta dotyczy Łodzi, choć niekiedy w swoich zainteresowaniach badawczych wędruje dość daleko np. do Symbirsk (dawniej Uljanowsk) w ciekawym artykule „Prowincjonalne miasto rosyjskie przełomu XIX i XX wieku, a sprawa polska”.

W polu jego zainteresowań znalazła się też łódzka prasa codzienna na przełomie XIX i XX wieku, spuścizna łódzkich robotników, historia pojęć społeczno-politycznych, a także elementy życia codziennego w tekście „Warunki mieszkaniowe robotników łódzkich na łamach Gońca łódzkiego (1898-1906)” czy „Mężczyzna w wielkim mieście przełomu XIX i XX wieku na przykładzie Warszawy i Łodzi w świetle wspomnień”. Niektóre publikowane artykuły np. te o samorządzie stały się później podstawą rozdziałów w rozprawie habilitacyjnej. Należy podkreślić, że teksty K. Śmiechowskiego oparte są na solidnej bazie źródłowej i dobrze napisane.

4. Ocena rozprawy habilitacyjnej: „Kwestie miejskie. Dyskusja o problemach i przyszłości miast w Królestwie Polskim 1905-1915”, Łódź 2020, s.297.

XIX wiek i początek XX wieku to okres wzmożonej urbanizacji w Europie, która nie ominęła także Królestwa Polskiego. Ośrodki miejskie pojawiają się w literaturze, toczy się dyskusja na temat ich obecnego stanu, a także i przyszłości. Temu dyskursowi przyjrzał się uważnie i zanalizował w recenzowanej pracy dr Kamil Śmiechowski. Tytuł może mało zachęcający do lektury, ale adekwatny do zawartości. Cezura 1905 r. jest dla mnie jasna i oczywista, pewne zastrzeżenia moje budzi rok końcowy 1915, tak trochę doczepiony. Grant na ten projekt badawczy kończył się na 1914 r. Przydałoby się we wstępie szersze uzasadnienie końcowej cezury.

Postawa źródłowa pracy jest obszerna. Autor przewertował, także przy pomocy nowoczesnych metod jakościowych, w tym programów do optycznego rozpoznawania

tekstu, blisko czterdzieści czasopism z lat 1905-1915, zarówno ogólnoinformacyjnych np. „Kurier Warszawski” jak specjalistycznych np. „Zdrowie”, warszawskich, łódzkich jak i prowincjonalnych np. „Ziemia Lubelska”. Zabrakło mi gazet obcojęzycznych wydawanych w Królestwie Polskim, np. „Neue Lodzer Zeitung” chyba istotnego dla Łodzi. Pominięte zostały też te rosyjskojęzyczne i w języku jidysz, te ostatnie z racji bariery językowej trudne do interpretacji. Tak więc został nam tylko dyskurs w ramach polskiego społeczeństwa. Mamy też sporo wspomnień, publicystyki czy źródeł drukowanych. Kamil Śmiechowski nie korzystał z materiałów archiwalnych, a podejrzewam, że szczególnie w aktach miejskich można by znaleźć sporo interesującego materiału. Autor odwołuje się do literatury pięknej. I dobrze, że tak czyni, wspomina o Wokulskich, Borowieckich, ale tych pozycji w przypisach czy bibliografii nie znalazłem. Obszerna jest literatura przedmiotu, kilkanaście stron. Zwraca uwagę brak pozycji rosyjskojęzycznych, nawet przy omawianiu kwestii rosyjskich autor posługuje się pracami anglojęzycznymi. Książka została nagrodzona pierwszą nagrodą w drugiej edycji konkursu im. Ewy Kaltenberg-Kwiatkowskiej za najlepszą monografię z zakresu studiów miejskich w 2021 roku, ukazały się też jej recenzje, pozytywne, jedna tradycyjna pióra znawcy przedmiotu Aleksandra Łupienki, inne zamieszczone w internecie.

Praca pisana jest w układzie problemowym, podział na rozdziały jest logiczny, uzasadniony we wstępie. W tej części pracy autor omawia metody badawcze, stawia pytania też badawcze, jest ich siedem s. 14, są one przemyślane i intrygujące np. „kogo uważano za obywatela danego miasta”. Odpowiedzi na nie znajdzie czytelnik w recenzowanej pracy. Słusznie zwraca uwagę na interdyscyplinarny charakter swoich badań. Niewiele jest na temat źródeł, tylko uwzględniona, prasa, a przecież autor sięgał też do wspomnień, publicystyki, nie ma też informacji o literaturze przedmiotu, jest tylko wykaz prac K. Śmiechowskiego, dotyczących kwestii miejskiej opublikowanych zanim powstała recenzowana książka. s.9

W rozdziale pierwszym habilitant wyjaśnia co rozumie pod pojęciem dyskursu i roli prasy, prezentuje historię i działania samorządu miejskiego w krajach. Europy Zachodniej, przedstawia procesy urbanizacyjne w Królestwie Polskim, zwłaszcza w Warszawie i w Łodzi, prowincjonalne miasta są mało widoczne, zwraca uwagę na robotniczy w znacznej mierze charakter miast Kongresówki i znaczący w nich odsetek ludności żydowskiej. Podkreśla i słusznie problem analfabetyzmu dużych rzesz

ludności zarówno w Warszawie czy Łodzi jak i w innych ośrodkach miejskich. Zwraca uwagę na często krytyczny obraz polskiego mieszczaństwa w literaturze polskiej. Pierwszy rozdział będący wprowadzeniem w temat sprawia trochę wrażenie nieco chaotycznego i niespójnego, za dużo spraw autor chciał w nim poruszyć.

Rewolucja 1905 roku nie cieszyła się ostatnio większym zainteresowaniem historyków, dobrze się stało, że jeden z rozdziałów autor poświęcił temu ważnemu aspektowi naszej historii. Słusznie zauważył, że była to rewolucja miejska a zarazem proletariacka i sporo zmieniła w dyskursie na temat kwestii miejskich. Robotnicy pojawili się w centrach miast np. podczas manifestacji czy pogromu domów publicznych. Wtedy też wypłynęła sprawa przyznania Królestwu autonomii, a miastom samorządu i w tych kwestiach rozwinęła się szeroko dyskusja. K. Śmiechowski zwrócił uwagę na pojawiające się w przestrzeni publicznej głosy wyrażające obawy przed narastającą brutalizacją życia politycznego walki międzypartyjne, zamachy terrorystyczne, bandytyzm. W rozdziale drugim, ale też i w następnych jest sporo obszernych cytatów, niekiedy ponad półstronicowych, rozbijają one tok narracji, można by je z powodzeniem skrócić, a z niektórych zrezygnować, zwłaszcza, że Kamil Śmiechowski wydał wybór tekstów źródłowych dotyczących wiodącego miejskiego tematu.

„Kwestie miejskie” to tytuł, dość enigmatyczny i pokrywający się z tytułem pracy, kolejnego rozdziału. Poświęcony jest szeroko rozumianej gospodarce miejskiej i to nie tylko Warszawy czy Łodzi, ale także miast prowincjonalnych, w tym rozdziale w miarę docenionych, w innych nie za bardzo. Szkoda tylko, że pominięte zostały takie ośrodki miejskie jak gubernialne stolice Suwałki, Siedlce, Suwałki. Tam też wychodziły miejscowe czasopisma i dyskutowano o kwestiach miejskich. Problemów w miastach rządzonych przez carskich urzędników było sporo, na wiele z nich zwrócił uwagę habilitant np. braku odpowiedniej liczby szkół i związany z tym analfabetyzm znacznej części mieszkańców, wysokie czynsze i konflikty właścicieli mieszkań z lokatorami, brak wodociągów czy kanalizacji w wielu dzielnicach itp. Obraz miast Królestwa jawi się w tych publikacjach dość dramatyczny, ale może chodziło o przekonanie czytelników do działań na rzecz poprawy tej trudnej sytuacji.

O samorządzie miejskim jest praktycznie w każdym rozdziale, jest to pewien mankament pracy, ale jedna część rozprawy jest tylko jemu poświęcona. Autor przedstawia różne wizje i projekty samorządowe oraz dyskusje wokół nich związane z

zapowiedzią, nigdy nie zrealizowaną, ustanowienia samorządu miejskiego w Królestwie Polskim. Porusza kwestie praw wyborczych w wyborach samorządowych, projektów mniej np. kurialne lub bardziej demokratycznych, komunalizacji niektórych gałęzi miejskiej gospodarki.. Mamy też wizję samorządu niemal idealnego. Śmiechowski zwraca uwagę, że niektórzy publicyści widzieli w samorządzie receptę na wszystkie niemal bolączki życia miejskiego.

Kwestie praw wyborczych, ale w kontekście etnicznym mamy w ważnym piątym rozdziale „Prawo do miasta”. Ludność żydowska stanowiła znaczący odsetek w miastach Królestwa, w niektórych nawet przeważała i dyskusja toczyła się wokół projektów ograniczenia praw tej grupy narodowej by nie miała ona wpływu na miejską politykę. Dominowała, jak słusznie zauważa Śmiechowski, narracja narodowo-demokratyczna, wsparta nawet przez niektóre środowiska liberalne, np. Aleksandra Świętochowskiego, pojawiały się akcenty antysemitki, nastąpiła etniczacja dyskursu, a polonizacja miast stała się trwałym elementem programu środowisk nacjonalistycznych. O ile głosy środowisk lewicowych zostały przez autora uwzględnione to zabrakło mi stanowiska środowisk żydowskich, a mamy już wtedy dość aktywne żydowskie partie polityczne.

Pojawiają się w tym rozdziale rozważania co by było gdyby, czasami historycy się skuszają na takie działania. Zdaniem K. Śmiechowskiego zajmujący się kwestiami miejskimi idealizowali ideę samorządu, natomiast gdyby takowy został w Królestwie Polskim wprowadzono, to zapewne byłby opanowany przez endecję, s. 224. Moim zdaniem słuszna konstatacja. Parę słów wyjaśnienia przydałoby się przy informacji o warszawskich wyborach do IV Dumy z 1912 r., s. 213. Mamy też jeden podrozdział „Wojenny epilog” trochę na siłę doczepiony, nie za bardzo związany z pozostałym tekstem, choć rozważania na temat Komitetu Obywatelskiego interesujące. Na tematy miejskie wypowiadało się wielu publicystów, pisarzy np. Bolesław Prus, działaczy politycznych. Jedni bardziej drudzy mniej znani. Uważam, że przydałyby się krótkie informacje o nich.

W przyszłość wybiega ostatni rozdział „Ku wielkiej Warszawie” tytuł trochę mylący bo nie tylko o stolicy w nim mowa, jest też np. Kalisz, Łódź. Jest tam o miastach ogrodach, o konieczności docenienia walorów historycznych Starego Miasta w Warszawie, ale też o marzeniach niektórych publicystów, pisarzy np. Bolesława Rusa s. 235. jak w przyszłości będą funkcjonować miasta. W zakończeniu mamy ogólne

refleksje, podsumowujące dotychczasowe ustalenia, trochę niespójne. Spodziewałbym się raczej próby odpowiedzi na pytania badacze postawione we wstępie. W miastach Królestwa działały mianowane przez władze carskie zarządy miast, przydałoby się nieco informacji, kto w nich zasiadał, jaki był udział Polaków. Zupełnie pominięte zostały żydowskie miasteczka, czyli sztetły.

Szczegółowe uwagi.

Czasami zdarzają się drobne niezręczności stylistyczne określenie np. „gigantyczne zacofanie” przesadne i mało naukowe s.9. „konstatacja głosząca” s.106. niezręczne sformułowanie. Niektóre słowa powtarzają się w jednym zdaniu np. miasto s. 7. Co to jest „Nowoczesna polityczność”, s. 11. Nie wiem dlaczego Endecy są pisani z wielkiej litery, czym sobie zasłużyli. s. 272. Jerzy Kurnatowski był ewangelikiem reformowanym nie augsburskim s. 219 . Pochodził ze znanej kalwinistycznej rodziny. Można też zaznaczyć, że Leon Gorecki to właściwie Leon Brun(Brünn) . Brak indeksu osobowego! utrudnia lekturę rozprawy.

Rozprawę habilitacyjną dr Kamila Śmiechowskiego oceniam wysoko. Jest pisana przejrzystym, poprawnym stylistycznie językiem, dobrze się ją czyta, jest starannie wydana i opracowana. Oczywiście i w niej znajdują się słabsze punkty, a niektóre stwierdzenia budzą kontrowersje. Należy jednak zauważyć, że wobec omawianych trudnych problemów np. narodowościowych autor zachował dystans stosowny w badaniach stricte naukowych. W sumie jest to praca wartościowa posuwająca zdecydowanie naprzód nie tylko naszą wiedzę o miastach w Królestwie Polskim, ale także o przemianach cywilizacyjnych, społecznych na początku XX wieku. Niewątpliwym atutem książki jest jej interdyscyplinarność. Autor sięga do dorobku historii, socjologii, literaturoznawstwa, kulturoznawstwa, a także architektury; dość niezłe się w tych wszystkich dziedzinach orientując. Praca spełnia wymagania stawiane rozprawom habilitacyjnym.

5. Ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzacji nauki.

Kamil Śmiechowski aktywnie działa w Interdyscyplinarnym Centrum Studiów Miejskich Uniwersytetu Łódzkiego, jest jego sekretarzem naukowym i z racji tej funkcji był w przy kilku konferencjach odbywających się w Łodzi ich współorganizatorem,

występował jako moderator. Jest członkiem Rady Programowej serii wydawniczej „Interdyscyplinarne Studia Miejskie”. W Instytucie Historii U. Ł. Prowadzi zajęcia z historii Polski XIX wieku, ogólnouczelniane wykłady dla studentów różnych kierunków np. o historii kolei. Jego zajęcia są wysoko oceniane przez studentów. Nie zauważyłem, żeby habilitant pełnił jakieś funkcje w strukturach Uniwersytetu Łódzkiego.

K. Śmiechowski ma spore osiągnięcia w popularyzacji nauki. Opublikował szereg artykułów popularno-naukowych m.in. w „Kronice Miasta Łodzi”. Występował jako historyk w programach telewizyjnych i radiowych. W wielu miejscach w Łodzi, ale także we Lwowie wygłaszał wykłady okolicznościowe, głównie związane z historią polskiego Manchesteru. Brał udział w tworzeniu scenariuszy zajęć lekcyjnych w ramach projektu „Historia dla Polonii”. Prowadził też zajęcia dla nauczycieli i w ramach Dziecięcego Uniwersytetu Ciekawej Historii oraz Łódzkiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Interesujące doświadczenie. Działa też w Polskim Towarzystwie Historycznym oraz Fundacji Nauk Humanistycznych w Pabianicach. Aktywność habilitanta jest różnorodna, dość spora, zapewne po habilitacji dojdą pewnie nowe obowiązki organizacyjne.

Konkluzja

W mojej opinii habilitant dr Kamil Śmiechowski, na wszystkich omawianych powyżej polach tj. naukowym, dydaktycznym, organizacyjnym oraz popularyzującym naukę, spełnia warunki konieczne do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego, zdefiniowane w art. 219 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz.U. z 2021 r. poz. 48,619,1630). Jestem w pełni przekonany biorąc pod uwagę walory rozprawy habilitacyjnej i bogaty dorobek naukowy, że dr Kamil Śmiechowski powinien uzyskać stopień doktora habilitowanego w obszarze nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Rekomenduję zatem dopuszczenie dr Kamila Śmiechowskiego do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Tadeusz Stegner.

stegner